

**ETNICKÁ IDENTITA A STUDIUM HRANIC SOCIÁLNÍHO CELKU
ФРЕДРИК БАРТ (ЕД.). ЭТНИЧЕСКИЕ ГРУППЫ И СОЦИАЛЬНЫЕ
ГРАНИЦЫ. СОЦИАЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ КУЛЬТУРНЫХ РАЗЛИЧИЙ.**

Москва: Новое издательство, 2006, 200 s, ISBN: 5-98379-064-1, z angličtiny
přeložil Igor Pilščíkov¹

Publikování ruského překladu sborníku studií skandinávských sociálních antropologů *Ethnic Groups and Boundaries*, vydaného v roce 1969 pod vedením editora F. Bartha, se stalo významnou událostí ruské kulturologie a humanitních oborů obecně. Tento sborník se stal klasikou pro badatele v oblasti etnické identity v sociální antropologii, sociologii, politologii a teorii mezinárodních vztahů. Publikace ruského překladu tohoto díla, které vyšlo až dlouho po jeho původním vydání, se ujalo *Nové vydavatelství (Новое издательство)*, známé svou spoluprací s nadací *Liberální misie (Либеральная миссия)*. Publikace je o to aktuálnější, že ruskému čtenáři přináší knihu, která mimo jiné vyvolala vlnu dalších, paralelních studií². Zájem o tento sborník ze strany liberálně orientovaného *Nového vydavatelství*, je zřejmě daný charakteristickým modernistickým pojetím etnických identit. Autoři studií tvořících sborník vycházejí z antiesencialistického a antihistorického³ chápání etnické identity, které je charakteristické pro moderní liberální tradici. Tato pozice je zapojuje do moderní polemiky ohledně povahy etnicity, jejích vyhlídek v soudobé společnosti a přípustnosti jejího vyloučení ze sociopolitického kontextu.

Vydání sborníku inicioval v roce 1967 slavný skandinávský sociální antropolog Fredrik Barth, který zastal roli editora, a současně do sborníku napsal úvodní kapitolu, která načrtla metodologické základy této knihy. Obsah sborníku pak tvoří příspěvky účastníků symposia skandinávských sociálních antropologů, které se konalo v únoru 1967. Nejslavnějším a nejvýznamnějším účastníkem tohoto symposia byl jeho organizátor — *F. Barth*, jehož „Úvod“ k této publikaci působí jako zcela samostatné dílo, široce známé mezi badateli v oblasti kultury a etnické identity.

Barth v úvodu označuje obecné směřování kapitol jako studium problémů stability etnických skupin. Tvrdí, že je potřeba studovat identitu v rámci etnických skupin, podmínky jejího formování a specifika jejího fungování.

1 Денисова, Ирина Александровна. *Этническая идентичность и исследование граници социального целого.: Рецензия на книгу «Этнические группы и социальные границы: социальная организация культурных различий»* [online]. 2007. Dostupné z: <https://cyberleninka.ru/article/n/etnicheskaya-identichnost-i-issledovanie-granits-sotsialnogo-tselogo-retsenziya-na-knigu-etnicheskie-gruppy-i-sotsialnye-granitsy>.

2 Vermeulen, H. & C. Govers (eds.). 1994. *The Anthropology of Ethnicity: Beyond Ethnic Groups and Boundaries*. Amsterdam: Het Spinhuis, 1994; Нойманн И. 2004. *Использование «Другого». Образы Востока в формировании европейских идентичностей*. Москва: Новое издательство; z angličtiny přeložili Igor Pilščíkov a Vladimir Litvinov; (Neumann, Iver B. 1999. *Uses of the Other: ‚The East‘ in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press).

3 Eriksen, Thomas H. 2016. Epistemologický status konceptu etnicity. In: Marek Jakoubek: *Teorie etnicity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 105–118.

Samotný pojem „*etnická skupina*“ upozorňuje na specifický přístup k úvahám o povaze etnického původu, který tento sborník charakterizuje. Barth předkládá definici etnické skupiny charakteristickou pro tehdejší sociální antropologii, a současně přináší řadu námitek proti tomuto chápání etnické skupiny. Především se jedná o požadavek, pohlížet na etnickou skupinu jako na uzavřenou komunitu, jejímiž základními principy jsou izolace a odmítání *Druhého*; na identitu se pohlíží pouze jako na výsledek rozlišení mezi „*námi*“ a „*těmi druhými*“. Podmínky pro zachování takové integrity jsou ignorování *Druhého* a vyhýbání se kontaktům s jinými identitami.

Aby Barth překonal všechna omezení tohoto přístupu, představuje termín „*hranice*“, zaměřený na vzájemnou interakci a výměnu mezi různými etnickými skupinami. Základem tohoto přístupu pro Bartha je, že odmítá považovat kulturní společenství za základ pro jednotu etnických skupin. V tomto ohledu se ruský překlad názvu „*Etnické skupiny a sociální hranice*“ jeví jako velmi zdařilý, neboť čtenáře hned upozorňuje na sociální povahu etnické interakce.

Dalším důležitým prvkem konceptu etnických skupin je pochopení příslušnosti k těmto skupinám jako znaku, který si připisují samotní aktéři (nositelé skupinové etické identity). Významným metodologickým omezením přístupu, který autoři sborníku používají, je přitom odmítnutí pokusů o vytvoření jednotné typologie forem etnických skupin. Předmětem pozornosti jsou procesy, které přispívají ke vzniku etnických skupin a udržují jejich existenci. Při zvažování těchto procesů se důraz přesouvá ze studia vnitřní struktury a historie jednotlivých skupin na identifikaci etnických hranic a sílu jejich stability.

Z tohoto pohledu se pozornost badatele zaměřuje na etnickou hranici, nikoli na kulturní inventář, který zahrnuje. Úkolem badatele vycházejícího z tohoto pojmu je demonstrovat, jak jsou etnické skupiny reprodukovány udržováním hranic, oddělujících je od ostatních skupin, které jsou považovány za jiné kvůli absenci té či oné vlastnosti. Vztahy „*já / druhý*“ jsou zkoumány počínaje dělicí čarou, hraničními značkami, které Barth nazývá *diakritika*. Hranice tedy přesouvá pozornost na interakci etnického celku s „*jiným*“, tj. na konstruktivní dialog s *Druhým*.

Tyto teoretické předpoklady umožňují pochopit cestu etnické skupiny ke konkrétní sociální formaci, jejíž realizace je situačně omezena v prostoru i čase. Environmentální (geografické a demografické) podmínky a sociální prostředí určují sociální formu a kulturní obsah dané etnické skupiny nebo skupin. Ve studiích obsažených ve sborníku jsou předloženy konkrétní příklady takových skupin a jejich interakcí.

H. *Eidheim* v kapitole „*Když se etnická identita stává sociálním stigmatem*“ zkoumá etnické identity z hlediska sociálních statusů z pohledu jejich nositelů. Poukazuje na omezená sociální práva příslušníků stigmatizované identity v důsledku zvláštního rozdělení sociálních rolí mezi členy dvou etnických skupin — Norů a Sámů ze severního Norska. G. *Haaland* ve své kapitole „*Ekonomické faktory v etnických procesech*“ zkoumá vliv přírodních podmínek na etnický status dvou kmenů západního Súdánu (Fúru a nomádských Baggarů). Haaland zkoumá téma proměny etnické identity členů těchto kmenů. Na příkladu marginálních nomádů se snaží přijít na mechanismy přijetí cizí identity. Zároveň sleduje udržování rozdílů mezi nimi, bez ohledu na to že, se kmeny nachází v úzkých symbiotických vztazích. J.-P. *Blom* se ve své kapitole „*Etnická a kulturní diference*“ pokouší identifikovat kulturní a organizační podmínky pro

vznik etnických hranic. Materiálem pro jeho studii mu byly kontakty mezi horskými a nížinnými rolníky jižního Norska. *K. E. Knutsson* ve své kapitole „*Dichotomizace a integrace: některé aspekty interetnických vztahů v jižní Etiopii*“ odhaluje širokou škálu typů etnických hranic, mechanismů pro jejich zachování a typy interetnických strategií založených na spolupráci několika skupin afrických kmenů. Studium základů a mechanismů interakce mezi malými etnickými skupinami v multietnické společnosti, jimž je věnována kapitola „*Etnická stabilita a dynamika hranic v jižním Mexiku*“, vede *H. Sivertse* k objevu komplexu etnických stereotypů, ve kterých jsou ustáleny opozice mezi těmito skupinami v rámci celkové společnosti. *Barthova* kapitola „*Paštunská identita a její udržování*“ představuje význam ekologie a také diferenciaci „nás“ a „cizích“ při ustavování a udržování etnické identity. *K. Izikowitz* ve své kapitole „*Sousedé v Laosu*“ zkoumá problémy související se změnou identity jednotlivců či malých skupin, jakož i účinek akulturačních mechanismů při slučování jednotlivých etnických skupin do většinové společnosti v Laosu během období dekolonizace.

Tyto příklady analýzy „hranice“ a interakcí mezi etnickými skupinami odhalují empirickou orientaci daných studií. Jak zdůrazňuje *G. Chizrieva* ve svém doslovu „*O Fredriku Barthovi a knize Etnické skupiny a sociální hranice*“, před autory sborníku stál úkol překonat omezení metody strukturálního funkcionalismu, zaměřené na institucionální sféru kultury, a ignorování rozsáhlého empirického materiálu (str. 189), čehož se také ve výsledku podařilo úspěšně dosáhnout. Závěry a teoretická zobecnění jednotlivých kapitol sborníku nepřinášejí identifikaci obecných kulturních struktur a trendů, ale umožňují nám podrobně sledovat dynamiku interakce mezi konkrétními etnickými skupinami a jejich sociální transformaci na základě terénního etnografického výzkumu.

Hovoříme-li o roli *Etnických skupin a sociálních hranic* v dalších studiích etnické identity, měli bychom se zabývat chápáním kultury, kterou autoři důsledně rozvíjejí. Odmítnutí analýzy kulturní identity a postulát sekundární povahy kultury jako prostředku k nastolení sociální jednoty, nám umožňují dospět k závěru o omezené a přechodné povaze jakékoli kulturní integrity.

Pozice Bartha a dalších autorů sborníku ve skutečnosti potvrzuje moderní liberálně-globalistickou rétoriku týkající se sjednocení národních států do globální světové kultury na základě kulturní tolerance a demokratických principů. Není náhodou, že jedním z nejslavnějších Barthových žáků je slavný *T. Eriksen*, který spolu s *B. Andersonem* rozvíjí koncept „pomyslné“ („imagined“) povahy národů a interpretuje etnickou identitu v extrémně konstruktivistickém duchu.

Teze o rozhodujícím významu „ekologie“, chápané doslovně jako geografické a ekonomické podmínky, při volbě a formování identity v rámci etnické skupiny, zahájila změnu terminologie charakteristickou pro globalistické a multikulturní diskurzy. Zohlednění etnických a kulturních konfliktů ve výzkumu, udržované v hlavním proudu tohoto diskurzu, nejčastěji maskuje analýzu sociálních a třídních konfliktů. Tvrzení, že jednotlivec je schopen změnit svou vlastní identitu v případě nedostatečnosti či nemožnosti její účinné implementace (str. 31), svědčí o vnímání identity jako transparentního a vědomě zvoleného systému norem a hodnot.

Podobnou pozici zastává Američanka tureckého původu *S. Benhabib*, která je jedním z nejznámějších moderních teoretiků multikulturalismu. Ve své práci „*The*

*Claims of Culture*⁴, která také relativně nedávno vyšla v ruském překladu, nabízí vlastní vizi světové kultury sjednocené na základě multikulturního pluralismu. Současně zdůrazňuje nutnost dodržování řady zásad, které tento pluralismus zajišťují: rovnostářská vzájemnost, dobrovolná skupinová příslušnost, svoboda vyjadřování a sdružování. Kulturní a etnická identita je chápána nejen jako konstruovaná, ale také jako konstruovatelná, volená jednotlivcem v závislosti na sociálních a ekonomických podmínkách.

Obecně je důležitost vydání sborníku „*Etnické skupiny a sociální hranice*“ dána jeho začleněním do moderních diskusí o možnosti existence kultury jako celku, o studiu různých forem jinakosti a dialogu mezi „naším“, a „cizím“, mezi *Já* a *Druhým*, který tvoří podstatnou část moderních studií kultury.

Většina moderních kulturologických konceptů se vyznačuje omezeným porozuměním interakci mezi *Já* a *Druhým*, které vylučuje vzájemnou podmíněnost a konstrukci obou stran dialogu. Význam metodologie, založené na studiu etnických hranic, spočívá právě v překonání tohoto omezení. Zbývá jen doufat, že vydání tohoto sborníku vyvolá v ruských kulturologických studiích vznik originálního a celostního pojetí kultury, založeného na těch nejproduktivnějších tezích v něm předložené teorie.

Irina Aleksandrovna Denisova

přeložili Kateřina Šafaříková a Marek Jakoubek

4 Benhabib, Seyla. 2002. *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton, NJ: Princeton University Press; pozn. překl.